

Цей Збірник виходить в світ з ініціативи й за допомогою ширшого українського громадянства на еміграції. В червні р. 1926 Загальні Збори Празького Міжорганізаційного Комітету для вшанування пам'яті С. Петлюри прийняли постанову про видання Збірника та затвердили обрану Управою Редакційну Комісію в складі: О. Лотоцького, І. Мазепи, М. Мандрики, М. Славінського, О. Шульгина. Комісії надано було право кооптації та доручено виробити програму, зібрати матеріали й перевести всю іншу підготовчу працю для видання Збірника. Пізніше до складу Комісії увійшли: С. Сірополко та П. Феденко. Тим часом зі складу Комісії виступив М. Мандрика, а О. Лотоцький та О. Шульгин вийшли за межі ЧСР. В квітні р. 1929 зі складу Комісії вийшов С. Сірополко, а обов'язки Голови Комісії перейняв ex officio Голова Комітету А. Яковлів. Починаючи з цього часу, редакційну й всю іншу підготовчу працю для видання Збірника перевела Комісія в такому складі: І. Мазепа, М. Славінський, П. Феденко та А. Яковлів.

Складаючи програму Збірника та збираючи матеріали для нього, Редакційна Комісія вважала, що присвячений пам'яті Симона Петлюри Збірник повинен містити в собі не лише статті, що торкаються безпосередньо особи та діяльності Симона Петлюри, але й статті, що могли освітити ті періоди української визвольної боротьби, в яких він грав чільну роль й історія яких досі була мало або й зовсім невідома нашому ширшому громадянству. З цих причин, а також через обмежені кошти на видання Збірника, Комісія приймала лише оригінальні статті і, по можливості, з матеріалом ще не опублікованим.

Хоч Комісії довелося в деяких статтях зробити скорочення, а також поправки не лише суто редакційного, але іноді й фактичного характеру (в інтересах історичної правди), та всеж Редакційна Комісія цим, явна річ, не перекладає на себе з авторів відповідальности за їх статті.

Затізнення виходу Збірника сталося головним чином через не своєчасний вступ матеріалу, що його важливішу частину було одержано лише протягом 1929 р. та на початку 1930 р., а також і через труднощі переведення редакційної праці колегіальним органом, яким була увесь час Комісія.

Щодо матеріальної справи видання Збірника, то основний фонд склався із внесків: Міжорганізаційного Комітету в Празі, Комітету

для вшанування пам'яті С. Петлюри в Подєбрадах, Комітету для вшанування пам'яті С. Петлюри в Парижі, Товариства імені С. Петлюри у Варшаві і Редакції «Тризуба». Решту коштів на видання Збірника зібрано шляхом добровільних внесків та передплатою.

Міжорганізаційний Комітет широко дякує вказаним організаціям, авторам вміщених у Збірнику статей, членам Редакційної Комісії, а також науковим, культурним і громадським установам та організаціям і всім українським громадянам, що грошовими жертвами, працею та моральною підтримкою спричинилися до вшанування пам'яті Симона Петлюри виданням присвяченого його імені Збірника.

Управа Міжорганізаційного Комітету
для вшанування пам'яті С. Петлюри.

Прага, квітень, 1930.

М. Славінський.

Симон Петлюра.

(1879—1926).

Що знаємо за Симона Петлюру? Неначе все, а разом з тим нічого. Життя його — як великодня казка. Прийшов із безвістя народніх буднів, веселкою на обрію з'явився, загинув та — не вмер...

Симон Петлюра жив і працював у нас перед очима. Не було в його житті романтики ні загадковости, не було таємниць ні обрахованости. Усі, — приятелі й вороги, товариші й противники його, — бачили й знали, за що змагався він, яку мету перед собою мав, за що загинув.

Здавалося б, сучасникам так легко було б відтворити його образ, дати вичерпану характеристику його чину та його особи. А втім, минуло вже чотири роки з дня його смерти, а того ще не зроблено, і не видно зараз навіть і того часу, коли це буде виконано.

Не знати, чи можна цей факт комусь поставити у вину. Мабуть ні; мабуть таки сучасникам та праця не по силі. Перше за все вже тому, що Симон Петлюра — історична постать, але історія для нього ще не настала. Його доба не одійшла в минуле, вона для нас — сьогоднішня сучасність і довго ще зостанеться такою.

Зостався нам сучасником і Симон Петлюра. Історичний чин його позбавлений був персоналії, — принаймні остільки, оскільки взагалі того можна од людини сподіватися. Переходив той чин за бурі та грози великої української революції; з нею він був органічно зв'язаний, з нею й до історії одійде.

Без тої революції нема Симона Петлюри, ні образу його. А що таке для революції чотири роки? Життя та сила її означаються не кількістю літ, а циклами творчих подій, і рік для неї може бути хвилиною, а хвилина — десятками літ. Скільки потрібно часу для української революції, — не знаємо, але знаємо, що її цикл ще не довершений.

Не довершений тому для нас і образ Симона Петлюри. Всяка його характеристика, зроблена зараз, буде персональною, не злагодженою з його добою, одірваною от тла, нереальною. У найліпшому випадку вона буде легендою. Але вже за життя Симона Петлюри за

нього складено правдиві народні легенди і навмисних — він не потребує.

Лише тоді, коли довершений буде український революційний цикл, коли революційна доба пластичною картиною ляже до нашої історії, — тоді тільки виступить виразно й яскраво поставить Симона Петлюри, тоді буде дано йому й його чину достойну та правдиву характеристику.

Але це — діло майбутнього покоління... На нас же припадає менший та необхідний обов'язок, — совісно зберегти й переказати все те, що маємо в душі та в пам'яті про Симона Петлюру, про його чин та про його добу. Бо були ми тому свідками, співробітниками, співучасниками; бо ніхто з майбутніх того знати не буде, коли ми їм про те не розкажемо.

Збірник цей, присвячений пам'яті Симона Петлюри, є початком і першою спробою того збереження і тих переказів.

Життя Симона Петлюри розкладається на дві — нерівні кількістю літ і нерівнозначні змістом — частини. Перша з них — до початків 1917 року, що означив собою бурхливий потік революційної доби на Сході Європи взагалі, на нашій батьківщині зокрема; друга частина датується роками 1917—1926.

Щодо першої частини — маємо мало матеріялу. Скупі біографічні дати, крихта споминів та переказів про відокремлені епізоди, вирвані з цілого життя, і все начебто таке буденне, звичайне, не індивідуальне, начебто зовсім не зв'язане з тим, чим став Симон Петлюра за другої частини свого недовгого життя. А в тім певні нитки тої зв'язаности можна переслідити вже й зараз.

Народився Симон Петлюра у Полтаві, в козацькій родині, що перейшла з села до міста, де батько його мав дрібний візницький промисел. Генеалогія тої родини нам невідома, не знаємо нічого за предків Симона Петлюри з боку батька ні з боку матері. І хто знає, чи будемо колись щось про те знати, бо ж за період большевицької надвлади на Україні метрики та інші документи в значній мірі знищено; люди, що могли щось переказати, вмерли чи загинули, а в пам'яті тих, що живими zostались, потрібні нам події прикрито пилом забуття. Це велика прогалина в біографії, що її нічим перекрити, бо спадщинні впливи дуже багато важать для тілесної й духовної структури окремої людини. А особливо багато важать вони якраз на Україні, де кожна родина сільського стану має свою індивідуальну історію і майже кожна — своїх видатних і характерних людей.

Так само мало знаємо про дитячі роки Симона Петлюри. А в тім, оточення, в якому живе дитина, моральні впливи, під якими вона росте, стають потім складовими частинами індивідуальности. Але ця прогалина може ще бути заповненою. Живуть ще на світі члени родини Василя Петлюри, батька Симонового, і на них лежить

почесний громадський обов'язок переказати все, що знають вони про свого вславленого родича.

Первісну освіту свою Симон Петлюра діставав у полтавській духовній бурсі, продовжуючи її в духовній семінарії тогож таки міста. Це не є випадок для тодішніх часів і тодішніх обставин, що дитина з світської родини дістала освіту в школі духовній. То була доля багатьох дітей бідного стану, що їх батьки дбали про їх майбутню долю та неспроможні були витратити більшого гроша. Світська школа — гімназія та за нею університет — була до певної міри привілейованою та вимагала великих коштів, а духовна була дешевою і приступною для всіх станів, бо на неї не поширювався відомий старорежимний циркуляр міністерства освіти про «кухарчиних дітей», перед якими мали бути фактично замкнені двері російських гімназій.

Лихом поминати духовної школи не слід. Був у неї хочби той уже плюс, що майже всі її учні походили із станів сільського населення, — чи то з самого селянства чи з близьких до нього верств. Тому, серед бурсаків та семінаристів на Україні ніколи не вигасало українське національне почуття, бо, навіть перебуваючи в російській школі, не одривались вони од українського оточення та од української стихії.

Не одірвався від тої стихії і школяр Симон Петлюра. Щоправда, маємо покищо мало друкованого матеріалу, що давав би характеристику полтавської бурси та семінарії за 90-х років минулого століття; не знаємо точного складу учителів ні учнів, але можемо зважити їх ціну та їх якості по аналогії з іншими подібними школами, розкиданими на Україні. Знаємо також і яскравий факт з життя школяра Симона Петлюри. Його було виключено з семінарії, — і то вже з вищих богословських класів, що, як відомо, дуже рідко траплялося в історії духовної школи. І виключено було не за політичний радикалізм, не за участь у тих чи інших загально-революційних гуртках, а в зв'язку з приїздом до Полтави славного композитора Миколи Лисенка — за українські симпатії, за те, що почував себе він українцем і не зрікся того під загрозою найвищої шкільної кари.

Тим закінчилося для Симона Петлюри минуле століття; нове, сучасне, починається для нього під знаком самостійного життя, тяжкої боротьби за існування, продовження перерваної освіти. За Полтавою знаходимо його у Львові. Що вигнаний із семінарії, — як казали тоді, з вовчим білетом, себто без права вступити до іншої російської школи, — опинився він за кордоном, це було явище нормальне для тодішньої політичної молоді. Але характерним для юнака Симона Петлюри було те, що подався він не до Берліну, Парижу чи Швейцарії, де скупчувалися тоді всі, кому з тої чи іншої причини тісно було жити в колишній Російській імперії. Вибрав він провінційальний для Європи Львів, а то тому, що там було вогнище українського руху, що в Львівському Університеті можна було слухати лекції українських професорів, що викладали українською мовою.

У Львові ж Симон Петлюра поперше означив себе й політично, бо вступив до складу Революційної Української Партії (РУП), що року 1900 була заснована тодішньою молоддю на Великій Україні, але штаб свій поставила на території українського населення в межах колишньої Австрії за сприятливою допомогою старшої, а особливо молодшої галицької та буковинської інтелігенції.

Історія цієї партії, що чинно проіснувала під тою назвою біля п'яти років, має вже свою задокументовану літературу, але значіння її не зважено ще остаточно. Як на той час, вона була епохальним явищем для українського руху. Складом своїм партія була не однородною, але злутувало її єдине для всіх національне почуття, бо першою, після довшої історичної перерви, поставила вона на своєму прапорі величне гасло української державної незалежності. Тим було ідеологічно відтворено українську політичну традицію, що тягнеться з часів старого Києва через козацьку республіку й Кирило-Методієвське брацтво до наших днів. РУП була провозвісницею і предтечою української революції року 1917, бож майже усі видатні діячі тої революції, од крайніх правих до самих лівих, перекипіли й самоозначились в її горнилі. Дістав од неї свій політичний гарт і Симон Петлюра.

Після Львова застаємо Симона Петлюру на Кубані за учительською, потім статистично-архівною працею. Там, на широких прикарпаських степах, перехована була ще старовинна козацька традиція, що проминула вже давно для України. І нижче, на сторінках цього збірника, древній літами славний кубанський козак зворушливо переказує, з яким запалом взявся молодий Симон Петлюра до вивчення місцевої козацької історії та місцевого життя. Випадковий зворот долі, а може й підсвідоме передчуття своєї майбутньої ролі вказало Симонові Петлюрі на власні очі подивитись, на власний розум ознайомитися з цілим простором української національної території, — од Карпат і до Кавказу.

З Кубані повертається Симон Петлюра до Києву. З'являється він там уже готовою людиною, означеною політично й індивідуально. Було то за часів першої російської революції, коли перед українцями відкрилося певне поле національної праці. І Симон Петлюра бере до рук найсильнішу як на ті часи зброю — перо. Він — секретар Чикаленкової «Ради», потім редактор соціально-демократичного органу «Слово». Бо на той час РУП уже перестала існувати; члени її пристали до різних українських партій, а ядро РУП прийняло назву української соціально-демократичної партії. До складу цієї останньої групи належав і Симон Петлюра.

Погром української політичної чинності викинув Симона Петлюру поперше за межі України; року 1907 знаходимо його в Петербурзі. Ради хліба насущного служить він у приватному транспортному товаристві, а свої політичні інтенції задовольняє працею в партії та в різного роду українських гуртках, таких численних і чинних на той час в колишній російській столиці. У Петербурзі Симон Петлюра не зажився. Автору цих рядків гірко скаржився він,

ЗМІСТ.

	Стор.
Від Міжорганізаційного Комітету	5
<i>М. Славінський</i> . Симон Петлюра	7
<i>І. Мазепа</i> . Творена Держава (Боротьба р. 1919)	16
<i>П. Феденко</i> . Повстання Нації	76
<i>В. Прохода</i> . Вождь та військо	109
<i>М. Добриловський</i> . З історії господарської політики незалежної України (1919—1920)	149
<i>С. Сірополко</i> . Освітня політика на Україні за часів Директорії .	166
<i>О. Шульгин</i> . Симон Петлюра та українська закордонна політика	172
<i>В. Королів-Старий</i> . З моїх споминів про С. Петлюру	177
<i>Ф. Щербина</i> . С. Петлюра на Кубані	189
<i>К. Мацієвич</i> . На земській роботі	195
<i>І. Гаврилюк</i> . Другий військовий з'їзд	203
<i>В. Прокопович</i> . Остання подорож	210
Листки із споминів. <i>В. Кедровського, Г. Порохівського, В. Куца,</i> <i>В. Синклера</i>	216
<i>А. Яковлів</i> . Паризька трагедія	228